

17. Такер Р. Сталин. История и личность: Путь к власти. 1879–1929; У власти. 1928–1941 / Пер. с англ. – М.: Издательство «Весь Мир», 2006. – 864 с.

18. Шапиро Л. Коммунистическая партия Советского Союза / Пер. с англ. В. Франк. – Флоренция, 1975. – 933 с.

19. Энгельс Ф. Письмо А. Бебелю // Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения. – Т.19. – М., 1961. – С.1–8.

20. Юрганов А. Русское национальное государство: Жизненный мир историков эпохи сталинизма. – М.: РГГУ, 2011. – 765 с.

References

1. Alatorceva A. I. Sovetskaja istoricheskaja nauka na perelome 20–30-h godov / A. I. Alatorceva // Istorija i stalinizm / Sost. Mercalov A. N. – М.: Politizdat, 1991. – S.248–283.

2. Dnevnik istorika S. A. Piontkovskogo (1927–1934) / Otv. red. A. Litvin. – Kazan': Kazan. gos. un-t, 2009. – 516 s.

3. Dunaevskij V. A. O pis'me Stalina v redakciju zhurnala «Proletarskaja revoljucija» i ego vozdeystvii na nauku i sud'by ljudej / V. A. Dunaevskij // Istorija i stalinizm / Sost. Mercalov A. N. – М.: Politizdat, 1991. – S.284–297.

4. Zimin A. U istokov stalinizma. 1918–1923 / A. Zimin – Parizh, 1984. – 402 s.

5. Istorija VKP(b) / sost. D. Kin i dr.; pod obshh. red. Em. Jaroslavskogo. – Т.4. – М.–Л., 1929. – 452 s.

6. «Kratkij kurs istorii VKP(b)». Tekst i ego istorija: V 2 ch. / sost. M. Zelenov, D. Brandenberger. – Ch.1: Istorija teksta «Kratkogo kursa istorii VKP(b)», 1931–1956. – М.: Politicheskaja jenciklopedija; Fond «Prezidentskij centr B. N. El'cina», 2014. – 791 s.

7. Kurskij D. Otchet Central'noj revizionnoj komissii / D. Kurskij // XV S'ezd Vsesojuznoj kommunisticheskoy partii–(b). Stenograficheskiy otchet. – М.–Л., 1928. – 1416 s.

8. Ocherki istorii istoricheskoy nauki v SSSR / Pod red. M. Nechkinoy i dr. – Т.4. – М.: Nauka. – 854 s.

9. Platforma «Sojuza marksistov-lenincev» («Gruppa Rjutina»). Stalin i krizis proletarskoj diktatury (nachalo) // Izvestija CK KPSS. – 1990. – №8. – S.200–207.

10. Rossijskij gosudarstvennyj arhiv social'no-politicheskoy istorii. – F.17. – Op.3. – Spr.865.

11. Sluckij A. Bol'sheviki o germanskoj social-demokratii v period ee predvoennogo krizisa// Proletarskaja Revoljucija. – 1930. – №6 (101). – Rezhim dostupu: <http://revtribuna.org/?p=859> (data zvernennja: 24.07.2017).

12. Stalin I. Istoricheskaja ideologija v SSSR v 1920–1950-e gody: Perepiska s istorikami, stat'i i zametki po istorii, stenogrammy vystuplenij. Sbornik dokumentov i materialov. Chast' 1. 1920–1930-e gody / Stalin I.; sost., predisl., komment. M. V. Zelenova. – SPb.: Nauka–Piter, 2006. – 496 s.

13. Stalin I. Na putjah k Oktjabrju: Stat'i i rechi. Mart–oktjabr' 1917 / I. Stalin. – М., 1925. – 221 s.

14. Stalin I. O industrializacii i hleboj probleme // Stalin I. Sochinenija. – Т.11. – М., 1949. – S.157–187.

15. Stalin I. O nekotoryh voprosah istorii bol'shevizma. Pis'mo v redakciju zhurnala «Proletarskaja Revoljucija» // Stalin I. Sochinenija. – Т.13. – М., 1951. – S.84–102.

16. Stalin I. Politicheskij otchet Central'nogo komiteta XVI s'ezdu VKP(B) // Stalin I. Sochinenija. – Т.12. – М., 1949. – S.235–373.

17. Такер Р. Сталин. История и личность: Путь к власти. 1879–1929; У власти. 1928–1941 / Пер. с англ. – М.: Издательство «Весь Мир», 2006. – 864 с.

18. Shapiro L. Kommunisticheskaja partija Sovetskogo Sojuza / Perv. s angl. V. Frank. – Florencija, 1975. – 933 s.

19. Jengel's F. Pis'mo A. Bebelju // Marks K., Jengel's F. Sochinenija. – Т.19. – М., 1961. – S.1–8.

20. Jurganov A. Russkoe nacional'noe gosudarstvo: Zhiznennyj mir istorikov jepohi stalinizma. – М.: RGGU, 2011. – 765 с.

Slobodian S. O., postgraduate, Department of Modern and Contemporary History, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University (Ukraine, Chernivtsi), stasslobodian@gmail.com

Letter by J. Stalin to the editorial board of the journal «Proletarian Revolution»: context, content, consequences

This article explores one of the most known publications by Stalin – his letter, which is called «About some issues of the Bolshevism history», to the editorial office of «Proletarska revoljucija» journal. The author is looking into the circumstances under which the letter appeared, analyzing its content and soviet historians' reaction to it. In spite of the letter being emotional, its content was well aligned with Stalin's

political goals and his plans for historical science. Being fiercely protective of Lenin's innocence as a «genuine Bolshevik», he made it clear that any critique of the new leader is also intolerable. The use of such expressions as «rotten liberalism» referring to editorial offices and «trotskyist smuggler» to the address of historians made both reconsider the principles of their work and be much more attentive to the speeches and publications of the supreme party authorities. The publication of the letter along with the other measures taken by the Central committee of the party led to Stalin and his milieu being directly in control of the creation of the most important historical works.

Keywords: J. Stalin, E. Yaroslavsky, Stalinism, historians, history politics.

* * *

УДК 130.1:316.012

Іванов Є. В.,

кандидат історичних наук, доцент кафедри соціології, філософії і права, Одеська національна академія харчових технологій (Україна, Одеса), ivanovev77@gmail.com

ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ РОЗЛАД СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ В РАДЯНСЬКОМУ СОЮЗІ: СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ

Автор даної статті дослідив систему соціального управління в Радянському Союзі. Застосовано було методи аналізу, моделювання, системний підхід. З'ясовано, що в СРСР внаслідок дегуманізації державних та соціальних інститутів виник глибокий розлад функцій соціального управління, що призвів до серйозних суспільних деформацій та негативних явищ: низької продуктивності праці, пригнічення економічної ініціативи населення, алкоголізм, низький рівень життя, дефіцит продуктів народного споживання. Функція осягання знаходилась в значній мірі під впливом ідеології, яка хоча й містила елементи наукового знання, в цілому, виявилась не придатною для аналізу проблем соціального управління. Через це цілі та завдання управлінської системи не могли бути виконані, тим більше, що більшовицький режим мав на меті не всебічний розвиток людського потенціалу СРСР, а світову революцію. Осмислення соціальної реальності та відповідних процесів у інших країнах було практично повністю заблоковано.

Ключові слова: тоталітаризм, функції соціального управління, осягання, людський потенціал.

Актуальність соціально-філософського аналізу тоталітарного ладу, побудованого в Радянському Союзі логічно випливає з необхідності подолання наслідків минулого. В Україні даний процес розтягнувся на десятиріччя. На жаль, наше суспільство до цих пір болісно сприймає обговорення питань, пов'язаних з проблемою тотального контролю над особистістю, в тому числі, і декомунізацію. Українське суспільство перебуває в транзитивному стані і дослідження сутності тоталітаризму та усвідомлення небезпек для демократичного розвитку країни є необхідним та злгоденним. Філософське підґрунтя для осмислення сутності тоталітаризму радянського типу у своїх працях заклали М. Гайдеггер, Г. Арендт, К. Поппер, Ж. Желев, С. Жижек, Р. Арон, Р. Дарендорф та інші вчені. Вони підкреслювали необхідність значних особистих зусиль індивіда для його самозбереження в рамках тоталітарного соціуму, обґрунтовували можливості для екзистенційного та соціально-політичного спротиву тоталітарному левіафану. Серед українських дослідників, у фокусі яких перебуває даний суспільний лад, можна назвати О. А. Феоктистову, А. В. Пехніка, О. Г. Данильяна, В. М. Чабану. Ці дослідники розкрили фальшиву, псевдогармонійну сутність тоталітаризму. Більш або менш детально філософський зріз проблеми керування суспільством в авторитарних та демократичних соціумах було розглянуто в дослідженнях таких мислителів, як Конфуцій, Сократ, Платон, Аристотель, Н. Макіавеллі, Т. Гоббс, Г. Гегель, К. Маркс, О. Шпенглер, К. фон Клаузевіц, Г. Спенсер,

Е. Дюркгейм, А. Тойнбі, А. Файоль, А. Маслоу, П. Ф. Друкер, К. Ясперс, А. Швейцер, А. Грамши, П. Сорокін, К. Поппер, Н. Вінер, Т. Парсонс, Р. Мертон, М. Гайдеггер, Ж. Бодрійяр. Деякі з цих вчених стали авторами глобальних утопічних проєктів, які в тій чи іншій мірі були використані архітекторами тоталітаризму. Чималу увагу різним аспектам управління приділили російські вчені: О. Богданов, В. С. Дієв, Д. Аршакян, О. С. Ахієзер, К. В. Султанов, О. С. Шаров, Р. А. Мірзоян, В. М. Губко, В. М. Розін, О. О. Воронін. Окремі аспекти проблеми керованості розглядалися у роботах ряду українських дослідників: А. І. Уймова, Б. В. Плесского, О. І. Соскіна, В. П. Соломія, А. Ю. Мікітенця, П. І. Надолішнього, М. С. Солодкої, В. І. Шарія.

Метою статті є дослідження розладу функцій соціального управління в радянському суспільстві.

Постановка проблеми. Спробуємо теоретико-методологічним шляхом обґрунтувати методологічний інструментарій, який може бути використаний для аналізу проблеми розладу функцій соціального управління в СРСР. Російський філософ Ю. А. Урманцев розробив оригінальний варіант загальної теорії систем, який детально описує технологію здійснення системно організованої практичної діяльності. Вивчаючи системну природу практичних дій в рамках людських спільностей різного масштабу Ю. А. Урманцев дійшов висновку, що її можна описати за допомогою спеціального терміну «осягнення». Осягнуте – це філософська картина світу, онтологія, гносеологія, логіка, естетика, етика, інші філософські системи, категорії, принципи, закони, знання, цінності, відношення людини до світу та багато іншого. Оцінка досягнутого на адекватність, в тому числі щодо можливостей подолання проявів некерованості, проходила з давніх часів і в ході дискусій, а іноді й трагічних колізій, вона відтворювалась філософами та вченими, політиками та управліннями [1, с. 92–93]. Феномен осягання, проаналізований Ю. А. Урманцевим за своїми формами, сутністю та змістом багато в чому співпадає з соціальним управлінням. На основі деталізації терміну «осягання» виділимо базові функції системи соціального управління (ССУ): 1) моделювання; 2) стратегічне планування; 3) практичне втілення управлінської стратегії; 4) контроль; 5) облік; 6) розгортання потенціалу соціуму та окремої особистості. Слід відмітити, що всі функції соціального управління органічно переплітаються між собою. Функція ССУ уявляє собою системно детерміновану, організовану діяльність управлінської підсистеми та пов'язаних з нею органів та інститутів (суб'єктів реалізації функцій) орієнтовану на досягнення чітко визначених параметрів соціальної системи.

Проаналізуємо питання функціонального розладу ССУ в Радянському Союзі. Від самого початку існування даної держави головною метою її вождів було встановлення диктатури пролетаріату та розповсюдження пролетарської революції на весь світ. Однак, як виявилось, ця форма правління уявляла собою диктатуру комуністичної партії, а можливості самого пролетаріату управляти країною і суспільством були досить обмеженими. Комуністичний переворот і події, що відбулися після нього, можна розглядати як усвідомлену спробу трансформації діяльнісного атрактора ССУ в бік його модернізації та ідеологізації.

Революція 1917 р. вибухнула як повстання проти безпомічності центральної влади, її небажання вирішувати проблеми простого люду. В ході громадянської війни, коли держава стикнулася зі значними труднощами, Ленін поступово відкинув принципи К. Маркса, а нову соціальність почали будувати навколо згоди мільйонів на авторитаризм, віри в начальство, яке все зможе вирішити. Пасивність мільйонів, відсутність механізмів для захисту свого голосу відкрили державі зелене світло для насильства. Відбувалося масове повернення до егалітарних цінностей. О. С. Ахієзер висловив думку, що Ленін побудував державну, докапіталістичну монополію в економіці, що інтегрувала в себе, лише технічну базу капіталізму. Система воєнного комунізму досягла своєї найвищої точки розвитку на рубежі 1920–1921 рр. Тиск на суспільство, доведений до крайніх форм, придушив реальне відтворення і призвів до зростаючої дезорганізації, що вимагало пошуку нової версії управління [2, с. 443–455]. Знищення можливостей для критики у радянському суспільстві, відсутність зворотного зв'язку між суспільством та керівництвом державою заклали основу майбутнього краху тоталітаризму ще на самому початку його структурування. Від моменту захоплення червоними влади в країні вони заходились змінювати їх з метою побудови «справедливого суспільства», викорінюючи альтернативні погляди на розвиток країни. Новій політичній еліті не одразу вдалося знайти більш-менш оптимальну модель соціального управління, яка б дозволила придушити опір і зробити суспільство покірним. Ця спроба збудувати новий світ багато в чому продовжила зусилля царського режиму щодо підкорення населення [3, с. 15].

На зміну імперським міфам прийшла ідея про можливість побудови світлого майбутнього в рамках комуністичного ладу. В ході громадянської війни більшовики фактично зруйнували одну з головних підвалин керованості суспільства – єдність, тому після її закінчення вони заходились шукати можливості для її відтворення в нових постреволуційних умовах. На нашу думку, вихід було знайдено в поєднанні марксистської ідеології, волонтаристських методів управління та створення нової ієрархізації суспільства. М. А. Фадєєва достатньо справедливо характеризує спробу створення нової соціальності, яку здійснили більшовики на основі ідеології наступним чином: «... Пафос соціалістичної революції, диктатури пролетаріату, глобального комуністичного порядку затьмарили локальні людські змісти, обертаючись «м'яким» ідеологічним насильством, яке доповнювало насильство жорсткої влади» [4, с. 124]. Комуністична партноменклатура активно впроваджувала різноманітні експерименти над населенням прикриваючись побудовою соціалізму (праця ув'язнених, карткова система, створення комуналок і т.д.). Функція моделювання соціальної реальності була реалізована на основі терору і лише частково. Комунізму як найбільш справедливої суспільної системи досягти не вдалося, соціум розколовся на еліту та експлуатовану плановою економікою масу. Керівники країни не мали адекватних прогнозів майбутнього та сценаріїв розвитку подій. Функція стратегічного планування, що мала забезпечити в період розвинутого тоталітарного соціуму досягнення

певних економічних та соціальних цілей значно обмежувалась неефективною практикою прийняття рішень, розпорядження матеріальними цінностями, відсутністю можливості спиратися на велику масу ініціативного населення. Фактично стратегією управління країною було планування адміністративного тиску на виконавців завищених економічних планів. Функція практичного втілення управлінської стратегії значно деформувалась під дією «перегинів на місцях». Адміністративний тиск з часом став неефективним, тим більше, що його почали саботувати і виконавці, і управління середньої ланки.

Функція контролю в СРСР характеризувалась гіпертрофією та примітивізацією. Під час реалізації даної функції провали в плануванні та управлінській практиці нерідко покладали на «шпигунів», «саботажників», «ворогів народу» і т.д. Надмірна контролююча діяльність різноманітних органів викликала зрозумілу роздратованість широких народних мас, відбивала будь-яку ініціативу. Досить часто від контролю державні органи переходили до репресій та відкритого терору, хоча слід визнати, що активна промивка мізків в сфері освіти та виховання дозволили тоталітарному режиму виростити декілька доволі слухняних поколінь. Правитель комуністичної держави спирався на централізовану партійну бюрократію, яка поступово виявила русифікаторський нахил, тому що більшість політичної еліти в новій імперській структурі складали етнічні росіяни.

Функція обліку була реалізована в Радянському Союзі в цілому добре. Бюрократична машина продукувала величезний масив різноманітної інформації, яка описувала соціальні процеси та управлінську практику, однак, на нашу думку, управлінська підсистема радянської ССУ не мала достатніх ресурсів та ефективних механізмів для аналізу цього масиву інформації. В результаті суспільство занурилось в застій.

Функція інновативного розвитку та реалізації людського потенціалу в СРСР була втілена досить суперечливо. З одного боку радянське керівництво усвідомлювало необхідність застосування сучасних технологій у військовій сфері, важкій промисловості та інших «важких» напрямів. З іншого – технологіям, які б дозволили покращити життя народу, приділялося набагато менше уваги. В результаті вже в 70–х рр. XX ст. намітилося серйозне технологічне відставання від Заходу.

Фактично в момент приходу до влади лідера-реформатора ССУ СРСР перебувала в глибокій кризі. Ресурс жорстко керованої системи параметрів порядку, побудованої на відсталій ідеології, було вичерпано. Реформи М. С. Горбачова призвели до швидких, непередбачуваних змін у суспільстві. Вони в першу чергу позначились на діяльній частині та світоглядному атракторах. Енергія мас, що тривалий час придушувалась в СРСР, раптом вийшла з під контролю. Відбувся синергетичний ефект руйнування країни. Російський мислитель Н. Я. Данілевський яскраво змалював накопичення синергетичного потенціалу у свідомості соціуму ще декілька століть до цього: «Старий порядок речей, або одна з його сторін не задовольняє більше народного духу. Його недоліки виявляються внутрішньою свідомістю і поступово

стають для нього бридкими. Народ відрікається внутрішньо від того, що необхідно відмінити або змінити...» [5, с. 191].

Очевидно, що в галузі соціальних інновацій радянський союз відставати почав одразу, так як ідеологізована система управління не передбачала динамічного розвитку суспільства, втискуючи усе різноманіття людських взаємовідносин в прокрустове ложе формаційної теорії К. Маркса. Тоталітарний режим не тільки впроваджував різноманітні заборони, а й висував вимоги, диктував громадянину, що він повинен робити, яким чином міркувати, де жити, де працювати, які науки вивчати і т.д. На нашу думку, кумулятивний ефект дисфункцій соціальних інститутів поступово призводить до накопичення негативних флуктуацій в системі, яка закономірним чином перейшов в стан некерованості. Наш аналіз доводить, що в СРСР була відбулась деформація ССУ, що призвело до функціонального розладу. Функція осягання знаходилась в значній мірі під впливом ідеології, яка хоча й містила елементи наукового знання, в цілому, виявилась не придатною для аналізу проблем соціального управління. Через це цілі та завдання управлінської системи апіорі не могли бути виконані, тим більше, що більшовицький режим мав на меті не всебічний розвиток людського потенціалу СРСР, а світову революцію. Осмислення соціальної реальності та відповідних процесів у інших країнах було практично повністю заблоковано. У майбутніх наукових розвідках, на нашу думку, доцільно дослідити проблеми реалізації функцій соціального управління, які не були висвітлені в даній статті. Очевидно, що розроблена методологія може бути застосована і для дослідження демократичних та авторитарних режимів. Певний інтерес також уявлятимуть собою і національні моделі соціального управління.

Список використаних джерел

1. Ахиезер А. С. Россия: критика исторического опыта (Социокультурная динамика России). От прошлого к будущему [в 2 томах] / Александр Самойлович Ахиезер. – Новосибирск: Сибирский хронограф, 1998. – Т.1. – 804 с.
2. Урманцев Ю. А. О формах постижения бытия / Юнир Абдуллоевич Урманцев // Вопросы философии. – 1993. – №4. – С.89–106.
3. Баберовски Й. Червоний терор: історія сталінізму [пер. з нім. студії К. І. С.] / Йорг Баберовски. – К.: К. І. С., 2007. – 248 с.
4. Фадеечева М. А. Культурная политика большевиков: упущенные возможности «Мягкой» власти / Марианна Альфредовна Фадеечева // Вестник ЮУрГУ. Серия: Социально-гуманитарные науки. – 2012. – №32. – С.122–125.
5. Данилевский Н. Я. Россия и Европа / Н. Я. Данилевский. – М.: Книга, 1991. – 574 с.

References

1. Ahiezer A. S. Rossija: kritika istoricheskogo opyta (Sociokul'turnaja dinamika Rossii). Ot proshlogo k budushhemu [v 2 tomah] / Aleksandr Samojlovich Ahiezer. – Novosibirsk: Sibirskij hronograf, 1998. – T.1. – 804 s.
2. Urmancev Ju. A. O formah postizhenija bytija / Junir Abdullovich Urmancev // Voprosy filosofii. – 1993. – №4. – S.89–106.
3. Baberovski J. Chervonyj teror: istorija stalinizmu [per. z nim. studii' K. I. S.] / Jorg Baberovski. – K.: K. I. S., 2007. – 248 s.
4. Fadeicheva M. A. Kul'turnaja politika bol'shevikov: upushennyye vozmozhnosti «Mjagkoj» vlasti / Marianna Al'fredovna Fadeicheva // Vestnik JuUrGU. Serija: Social'no-gumanitarnyye nauki. – 2012. – №32. – S.122–125.
5. Danilevskij N. Ja. Rossija i Evropa / N. Ja. Danilevskij. – M.: Kniga, 1991. – 574 s.

Ivanov Y. V., Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Department of Sociology, Philosophy and Law, Odessa National Academy of Food Technologies (Ukraine, Odessa), ivanov77@gmail.com

Functional disorder of social governance system in the Soviet Union: socio-philosophical analysis

The author in this work investigated the Social Governance System in the Soviet Union. Methods of analysis, modeling, and systems approach were applied. It is established that in the USSR, as a result of the dehumanization of state and social institutions, a deep disorder of the functions of social management arose, which led to serious social deformations and negative phenomena: low labor productivity, oppression of the population's economic initiative, alcoholism, a poor standard of living, and shortage of consumer products. The function of comprehension was largely influenced by ideology, which, although containing elements of scientific knowledge, was not suitable for analyzing the problems of social management. As a result, the goals and tasks of the governance system could not be fulfilled, especially since the red regime was striving not for the all-round development of the human potential, but for the world revolution. The comprehension of social reality and related processes in other countries was almost completely blocked.

Keywords: totalitarianism, functions of social governance, comprehension, human potential.

* * *

УДК 94:327.5(468.2)

Дзюбленко І. М.,
кандидат історичних наук, доцент, Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова (Україна, Київ), djat2006@ukr.net

Мищенко М. Г.,
студент, Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова (Україна, Київ)

ЕВОЛЮЦІЯ СТАНОВЛЕННЯ ГІБРАЛТАРСЬКОГО КОНФЛІКТУ

Проаналізовано основні віхи становлення гібралтарського конфлікту, а також різноманітні аспекти та фактори, які впливають на еволюцію даної проблеми. Висвітлено головні причини та передумови, які сприяли розгортанню боротьби за Гібралтар. Зосереджено увагу на складності вирішення даного питання. Визначено зростання важливості Гібралтарської протоки в економічному та політичному аспектах. Розкрито значення арабського завоювання та іспанської реконквісти в даному регіоні. Встановлено ключову дату розгортання міжнародного конфлікту стосовно Гібралтару. Проілюстровано зміну політико-правового, військово-стратегічного та економічного значення Гібралтару. Охарактеризовано зміну суспільно-політичного мислення населення даного регіону. Розкрито головні плани по оволодінню територією Гібралтару та морської протоки. Наголошено на важливості діяльності дипломатії при урегулюванні кризових явищ. Визначено місце й роль Гібралтару серед імперських домагань та інтересів головних учасників конфлікту.

Ключові слова: Гібралтар, Іспанія, Велика Британія, Утрехтський мир, колонія, план «Ізабелла-Фелікс», зовнішньополітична ізоляція.

Невирішеність гібралтарського питання існує вже більше трьохсот років і, через це, є доволі актуальним. Одвічними суперниками в боротьбі за Гібралтар виступають великі держави західноєвропейського регіону – Велика Британія та Іспанія. На даний момент Гібралтар – це британська «заморська територія».

На еволюцію гібралтарського конфлікту мали вплив різноманітні аспекти та фактори, які формувалися протягом всього періоду та й надалі продовжують відігравати ключові позиції з урегулювання політичного, економічного, культурного та соціального життя даного регіону. Зважаючи на це, варто детальніше зупинитися на розгляді історичних умов, які призвели до невирішеності іспано-британського конфлікту довкола Гібралтару.

Питання розвитку гібралтарського конфлікту було і є предметом вивчення вітчизняних та іноземних дослідників, що представлено працями Р. Печникова

[12], А. Сколова [14], Е. Тарле [15], D. Clintona [1], S. Conna [2], G. Garata [3], Mc. Guffie [4], А. Тейлора [17], Р. Голда [7], С. Демидова [8], О. Іваницької [9], О. Лукьянова [11], С. Хенкіна [19], R. Lestera [10].

Метою статті є аналіз перебігу подій, які призвели до загострення гібралтарського конфлікту.

Від самого початку Гібралтар слугував торговельним мостом із Західної Європи та Північною Африкою. Справжньою фортецею Гібралтар став лише після арабського завоювання. Арабські завойовники першими збагнули важливе військово-стратегічне значення та спробували, хоч і невдало, захопити цю територію 710 року, проте вже наступного року араби під керівництвом Таріка захопили мис й заклали тут першу арабську фортецю.

Цей мис був названий арабами на честь арабського полководця Джеббель-ал-Тарік. Ця назва з часом закріпилася в англійській мові як Джібралтар (Gibraltar). На справжню фортецю Гібралтар був перетворений в 1160 році у часи Абд-ель-Муміна, який заснував тут місто [6, с. 62].

Більше ніж 700 років територія Гібралтару належала арабським завойовникам, і у часи реконквісти відіграла ключові позиції спротиву від іспанців, проте вже у 1309 році над Гібралтаром замайорів Іспанський прапор.

У 1333 році маври вже востаннє захопили Гібралтар, який з 1462 року перейшов під цілковиту та остаточну владу європейців [14, с. 184]. У 1469 році Ізабелла Кастильська та Фердинанд Арагонський поборалися й розпочався процес об'єднання Іспанії. Гібралтар отримав новий герб на якому було зображено золотий ключ та червона фортеця, які символічно пояснювали те, що Гібралтар є ключем до володіння всією Іспанією [12, с. 62].

Іспанці в XVI столітті зміцнюють оборонні мури та фортифікаційні споруди, після чого за Гібралтаром закріпилася репутація неприступної фортеці [12, с. 73]. У 1698–99 роках Англія та Франція уклали двосторонні договори стосовно майбутнього поділу іспанських володінь. Проте Франція порушила умови цих договорів і тому розпочалася війна за іспанську спадщину.

Чіткий план оволодіння Гібралтаром було розроблено влітку 1704 року, за яким союзні війська англійців та голландців під командуванням ландграфа Гассенського планували захопити піщаний перешийок, який з'єднує мис із континентальною Європою. У цей час союзний флот мав атакувати місто. У результаті успішної атаки 23 липня 1704 року мис було зайнято союзними військами [1, с. 118]. Війна почала носити затяжний характер. З 1708 року в Англії посилюлась опозиція торі, які протестували проти збільшення податків на війну та бажали швидкого укладення миру. Після перемоги торі на виборах 1710 року вони розпочали мирні перемовини, які завершилися в квітні 1713 року в Утрехті укладанням договорів, якими завершилась боротьба за іспанську спадщину. Фактично Утрехтський мирний договір 1713 року закріпив юрисдикцію Англії над Гібралтаром [14]. З даного періоду проблема Гібралтару стала наріжним питанням британо-іспанських та міжнародних відносин світу.

Упродовж всього XVIII століття Іспанія не полишала спроб повернути втрачені володіння. Найбільш вдалий час для цього був період війни за незалежність США